

Uchwała z dnia 24 stycznia 1996 r.
II UZP 24/95

Przewodniczący SSN: Teresa Romer, Sędziowie SN: Jerzy Kuźniar, Stefania Szymańska (sprawozdawca),

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Witolda Bryndy, sprawy z wniosku Polskiego Związku Motorowego "P." spółka z o.o. w W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w W. o zwrot wydatków na zasiłki chorobowe, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 12 stycznia 1996 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie postanowieniem z dnia 19 września 1995 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.

Czy w okresie przed 4 lipca 1993 r. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, w której wszystkie udziały stanowią własność stowarzyszenia - Polskiego Związku Motorowego jest uspołecznionym zakładem pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.) ?

p o d j a ł następującą uchwałę:

W okresie od dnia 1 października 1990 r. do dnia 4 lipca 1993 r. spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, w której wszystkie udziały stanowiły własność Stowarzyszenia Polski Związek Motorowy należało traktować jako uspołeczniony zakład pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.).

U z a s a d n i e n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w Warszawie w decyzji z dnia 15 listopada 1994 r. ustalił, że do dnia 4 lipca 1993 r. Polski Związek Motorowy-Biuro Obrotu Częściami Zamiennymi "P.", Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W. była zobowiązana do pokrywania wydatków z tytułu wypłacanych pracownikom zasiłków chorobowych z własnych funduszy, ponieważ Spółka ta była traktowana jako uspołeczniony zakład pracy, gdyż opłacała podatek jako jednostka gospodarki uspołecznionej. Decyzja ta wydana została po zgłoszeniu przez Spółkę wniosku o zwrot przez Oddział ZUS kwoty 249.650.760.- zł. Zdaniem Spółki kwota ta została w okresie od maja 1991 r. do czerwca 1993 r. wypłacona bezpodstawnie pracownikom z tytułu zasiłków chorobowych z własnych środków. Według Spółki nie

była ona uspołecznionym zakładem pracy, bowiem "reprezentuje własność prywatną", gdyż "jedynym wspólnikiem w Spółce był i jest Polski Związek Motorowy."

W odwołaniu Polski Związek Motorowy "P." Spółka z o.o. (w trakcie postępowania nastąpiła zmiana nazwy Spółki) wniosła o zmianę decyzji i obciążenie organu rentowego kwotą wypłaconą tytułem zasiłków chorobowych dla pracowników tej Spółki w ww. okresie. Odwołujący się podtrzymał zarzut, iż Oddział ZUS błędnie przyjął, że Spółka była uspołecznionym zakładem pracy.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 29 marca 1995 r. odwołanie oddalił. Sąd Wojewódzki uznał, że do dnia wejścia w życie ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz. U. Nr 11, poz. 50) Polski Związek Motorowy, będący stowarzyszeniem należało traktować jako uspołeczniony zakład pracy, a w konsekwencji jako uspołeczniony zakład pracy należało traktować również spółkę powstałą na bazie kapitału tego stowarzyszenia. Sąd Wojewódzki wywiódł, że do dnia 4 lipca 1993 r. przepisy ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (jednolity tekst: Dz. U. z 1987 r., Nr 12, poz. 77 ze zm.) określały, jakie podmioty podlegają opodatkowaniu jako jednostki gospodarki uspołecznionej. Sąd Wojewódzki nie podzielił poglądu wnioskodawcy, że przepisy podatkowe nie mają znaczenia przy wykładni przepisów o ubezpieczeniu społecznym, skoro na mocy ustawy z dnia 16 lutego 1989 r. w sprawie rozciągnięcia przepisów ustawy o zobowiązaniach podatkowych na niektóre rodzaje świadczeń pieniężnych (Dz. U. Nr 6, poz. 40 ze zm.) przepisy ustawy o zobowiązaniach podatkowych stosuje się do należności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne. Sąd Wojewódzki powołał się także na uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 1994 r., II UZP 15/94, w której Sąd Najwyższy stwierdził, że w okresie od 1 października 1990 do dnia 4 lipca 1993 r. spółdzielnie należało traktować jako uspołecznione zakłady pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.).

W rewizji od tego wyroku PZM "P." Spółka z o.o. wniosła o jego zmianę, uwzględnienie odwołania i zasądzenie kosztów zastępstwa prawnego. Rewizję oparto na zarzucie naruszenia prawa materialnego i sprzeczności istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego przez przyjęcie, że PZM "P." Spółka z o.o. jest uspołecznionym zakładem pracy. W rewizji podniesiono, że uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 1994 r. nie może być, nawet "odpowiednio" (jak to przyjął Sąd Wojewódzki) stosowana przy uznaniu spółki kapitałowej za uspołeczniony zakład pracy, ponieważ także w stanie prawnym istniejącym przed nowelizacją

kodeksu cywilnego w 1990 r, spółka prawa handlowego nie mogła być traktowana jako uspołeczniony zakład pracy, a nadto iż na podstawie art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 22 grudnia 1990 r. o opodatkowaniu wzrostu wynagrodzeń (Dz. U. Nr 1, poz. 1 ze zm.) nie płaciła podatku od ponadnormatywnego wzrostu wynagrodzeń, ponieważ była spółką bez udziałów Skarbu Państwa, przedsiębiorstwa państwowego, gminy lub związku międzygminnego.

Rozpoznając rewizję Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych powziął poważne wątpliwości prawne, w związku z czym przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne, którego treść została przytoczona w części wstępnej uchwały.

W uzasadnieniu zagadnienia prawnego Sąd Apelacyjny podkreślił, że stosowanie przepisu § 19 ust. 1 pkt. 1 i ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.) rodzi liczne wątpliwości w praktyce organów rentowych i orzecznictwie sądów pracy i ubezpieczeń społecznych ze względu na brak sprecyzowania zarówno w tym rozporządzeniu, jak i innych przepisach z zakresu ubezpieczeń społecznych i prawie pracy pojęcia "uspołeczniony zakład pracy". Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wobec rozwijającej się obecnie w różnorodnych formach działalności gospodarczej i społecznej nie jest możliwe ustalenie wyczerpującej i precyzyjnej definicji tego pojęcia, jakkolwiek dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego w tym zakresie określiło pewne normy interpretacyjne pozwalające na ocenę, czy dany zakład pracy ma charakter uspołeczniony. Sąd Apelacyjny powołał się w tym przedmiocie na uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 30 czerwca 1994 r., II UZP 15/94, z dnia 6 września 1994 r., II UZP 18/94 i z dnia 6 września 1994 r., II UZP 22/94, w których zajęto stanowisko, że wobec braku spójności między prawem cywilnym a odrębną gałęzią prawa, jaką jest prawo ubezpieczeń społecznych, określenie pojęcia uspołeczniony zakład pracy winno być dokonywane przy uwzględnieniu całokształtu przepisów ubezpieczeń społecznych i ich związku z przepisami finansowo-podatkowymi oraz przy uwzględnieniu rodzaju i charakteru podmiotu, któremu przysługuje własność.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Poza sporem jest, że Polski Związek Motorowy-Biuro Obrotu Częściami Zamiennymi "P.", Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością została zawiązana na mocy aktu notarialnego z dnia 21 lutego 1991 r. i wpisana do rejestru handlowego. Jak wynika zaś z § 9 aktu założycielskiego spółki całość udziałów w kapitale zakładowym Spółki obejmuje Polski Związek Motorowy - zarejestrowany jako stowarzyszenie.

Trafnie wywodzi zatem Sąd Apelacyjny, iż w

okolicznościach niniejszej sprawy należy więc uwzględnić charakter podmiotu, któremu przysługuje własność i obowiązujące go przepisy finansowo-podatkowe.

Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 20, poz. 104 ze zm.) stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych; określa ono samodzielnie swoje cele i struktury organizacyjne i opiera swą działalność na pracy społecznej członków, jakkolwiek może również zatrudniać pracowników. Jednakże na mocy Prawa o stowarzyszeniach stowarzyszenie może również prowadzić działalność gospodarczą, według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach, a dochód z tej działalności służy realizacji jego celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków. Forma organizowania tej działalności pozostawiona jest uznaniu stowarzyszenia, a dochodami stowarzyszenia mogą być również dywidendy należne od spółki kapitałowej, której stowarzyszenie jest współnikiem.

Z § 1 aktu założycielskiego odwołującej się spółki wynika, iż została ona zawiązana w celu prowadzenia działalności gospodarczej (oświadczenia osób działających w imieniu Polskiego Związku Motorowego). Trafnie wywiódł także Sąd Apelacyjny, iż na mocy art. 1 ust. 1 pkt 12 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (jednolity tekst: Dz. U. z 1987 r., Nr 12, poz. 77 ze zm.) opodatkowaniu na podstawie tej ustawy podlegały organizacje polityczne, społeczne i zawodowe, a więc również stowarzyszenia, jak i spółki handlowe, w których Skarb Państwa bądź jednostki gospodarki uspołecznionej miały udział wynoszący ponad 50% kapitału zakładowego (art. 1 ust. 1 pkt 10 powołanej ustawy).

Ustawa ta obowiązywała do dnia 4 lipca 1993 r., tj. do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz. U. Nr 11, poz. 50 ze zm.) i do tego dnia utrzymane było wyróżnienie jednostek w tej ustawie wymienionych jako jednostek gospodarki uspołecznionej, mimo zmian wprowadzonych przez nowelizację kodeksu cywilnego.

Nie negując różnic między pojęciami "jednostka gospodarki uspołecznionej" i "uspołeczniony zakład pracy" (co Sąd Najwyższy szczegółowo wyjaśnił już w swym orzecznictwie, wyżej powołanym), należy jednak mieć na uwadze to, że Spółka z o.o. "P.", jak i stowarzyszenie - Polski Związek Motorowy do dnia 4 lipca 1993 r. podlegały opodatkowaniu jako jednostki gospodarki uspołecznionej. Przemawia to za uznaniem ich za uspołecznione zakłady pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego. Ma rację Sąd Apelacyjny, iż przeciwko uznaniu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w której wszystkie udziały stanowią własność stowarzyszenia, za uspołeczniony zakład pracy w

rozumieniu § 19 ust. 1 pkt 1 tegoż rozporządzenia nie może świadczyć ani określenie typu własności tej jednostki jako prywatnej - wg klasyfikacji "Regon", ani nieopłacanie podatku od wzrostu wynagrodzeń. Okoliczność, iż stowarzyszenie, jakim jest Polski Związek Motorowy, zdecydowało się na prowadzenie działalności gospodarczej w formie spółki kapitałowej, nie spowodowało - samo przez się - utraty przez tę spółkę charakteru uspołecznionego zakładu pracy, tym bardziej, iż stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą zarówno bezpośrednio, jak i w formie wyodrębnionej (takie stanowisko reprezentuje H. Izdebski - Fundacje i stowarzyszenia - wydawnictwo Omnia, Warszawa 1994, s. 68).

Źródłem wątpliwości w tej mierze stała się zmiana przepisów kodeksu cywilnego dokonana ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321), polegająca na skreśleniu artykułów 126-135 przewidujących własność społeczną (tj. państwową, spółdzielczą oraz innych organizacji ludu pracującego), indywidualną i osobistą oraz na nowelizacji art. 33 i 44, sprowadzającej się do usunięcia z art. 33 pojęcia "jednostka gospodarki uspołecznionej", a z art. 44 - dotychczas przyjętych form własności. Jednocześnie ustawa nowelizująca dodała art. 44¹, który wprowadził pojęcie "mienie państwowe", stanowiąc zarazem, że przysługuje ono Skarbowi Państwa i innym państwowym osobom prawnym. Tak więc na gruncie prawa cywilnego przestały funkcjonować pojęcia "mienie społeczne" i "jednostka gospodarki uspołecznionej"; pojawiły się natomiast nowe kategorie pojęciowe: własność państwowa, własność komunalna i własność osobista (zob. art. 70 ust. 3 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. - Dz. U. Nr 84, poz. 426, art. 43 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym - Dz. U. Nr 16, poz. 95 ze zm. oraz art. 7 Konstytucji).

Nowelizacja przepisów kodeksu cywilnego w zakresie przemian prawa własności jest wyrazem przemian społeczno-gospodarczych zachodzących w kraju i ma tym przemianom służyć. Niestety, ustawodawca nie zadbał o to, by do nowej rzeczywistości dostosować tempo zmian aktów prawnych regulujących inne dziedziny prawa, na przykład prawo ubezpieczeń społecznych.

W okresie objętym pytaniem prawnym, na skutek zmiany kodeksu cywilnego, niewątpliwie wystąpiły trudności w kwalifikowaniu zakładów pracy na uspołecznione i nieuspołecznione. Między prawem cywilnym z jednej strony, a prawem ubezpieczeń społecznych z drugiej strony, doszło bowiem do niespójności będącej konsekwencją uchylecia przepisów art. 126-136 k.c., określających formy (rodzaje) własności w dotychczasowym rozumieniu oraz wyeliminowaniu w prawie cywilnym pojęcia j.g.u. Właśnie mając to na uwadze Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 30 czerwca 1994 r., II UZP 15/94 (OSNAPiUS 1994 nr 8 poz. 131) podkreślił, iż skoro przepisy prawa ubezpieczeń społecznych

stanowią odrębną gałąź prawa w stosunku do prawa cywilnego, to znaczenie zmian zaistniałych w prawie cywilnym i ich wpływ na prawo ubezpieczeń społecznych powinno być rozpatrywane w kontekście całokształtu przepisów ubezpieczeń społecznych, a także ich związku z przepisami finansowo-podatkowymi obowiązującymi w tym okresie. Te ostatnie przepisy bowiem były uregulowane także ustawą, a więc aktem prawnym równorzędnym z ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny, a ponadto miały one charakter przepisów szczególnych, wcześniejszych. Wprawdzie te ostatnie przepisy nie regulują wprost tego zagadnienia, to jednak nie powinny być pominięte, gdyż normują one materię bardzo zbliżoną; dlatego w okresie niespójności występującej między prawem cywilnym, a prawem ubezpieczeń społecznych, powinny stanowić wskazówkę interpretacyjną.

Stanowisko to zostało zaakceptowane w późniejszym orzecznictwie Sądu Najwyższego (uchwały z 6 września 1994 r., II UZP 18/94 - OSNAPiUS 1995 nr 3 poz. 57 i II UZP 22/94 - OSNAPiUS 1994 nr 12 poz. 195 oraz z 6 grudnia 1994 r., II PZP 5/94 - OSNAPiUS 1995 nr 19 poz. 237).

Przy rozstrzygnięciu przedstawionego zagadnienia aktualne zatem jest orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazujące na potrzebę sięgania do przepisów finansowo-podatkowych w sprawach wątpliwych - gdy chodzi o okres przed 4 lipca 1993 r., a do których to argumentów odwołuje się Sąd Apelacyjny. Dlatego odpowiadając na przedstawione zagadnienie prawne Sąd Najwyższy podjął uchwałę, że w okresie od dnia 1 października 1990 r. do dnia 4 lipca 1993 r. spółkę z o.o., w której wszystkie udziały stanowiły własność stowarzyszenia Polski Związek Motorowy należało traktować jako uspołeczniony zakład pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r.

Powołana w uzasadnieniu zagadnienia prawnego uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1993 r., II UZP 14/93 (OSNCAP 1994 nr 1 poz. 21) nie pozostaje w sprzeczności z podjętą uchwałą. W uchwale tej Sąd Najwyższy stwierdził, że Okręgowa Izba Lekarska, jako organizacja samorządowa, nie jest uspołecznionym zakładem pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r., a w związku z tym nie jest zobowiązana do pokrywania wydatków na zasiłki chorobowe dla swoich pracowników w czasie trwania stosunku pracy ze środków własnych przeznaczonych na wynagrodzenie. Zajęcie takiego stanowiska było uzasadnione tym, że Okręgowa Izba Lekarska jest organizacją samorządową, nie prowadzi działalności gospodarczej, a jej dochody pochodzą ze składek członkowskich i dotacji z budżetu państwa. Sytuacja Okręgowej Izby Lekarskiej jest więc odmienna od sytuacji odwołującej się Spółki.

=====